

І. І. Мусієнко,

к. військ. н., доцент, Інститут підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України
Національної юридичної академії України ім. Я. Мудрого

ЕФЕКТИВНА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

Визначено пріоритетні аспекти управління діяльністю ВНЗ з їх інформаційними потребами. Досліджено позитивні зрушення в державному управлінні впровадження інновацій в усі сфери життєдіяльності.

The priority aspects of management by the higher educational establishments activity are certain with their informative necessities. The positive are explored changes in state administration of introduction of innovations in all spheres of vital functions.

Ключові слова: інноваційний розвиток, інтеграційні світові процеси, інформаційні потреби, освітня галузь, управління.

ВСТУП

Курс на інноваційний розвиток неможливий без наявності кваліфікованих кадрів, здатних інноваційно мислити і готових до запровадження інновацій у всі сфери життєдіяльності суспільства. На сучасному етапі — це одне із основних завдань освітньої галузі, та й ефективний розвиток самої освітньої галузі неможливий без запровадження інновацій.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Аналіз наукових досліджень свідчить про наявність значної кількості праць вітчизняних і зарубіжних авторів, що стосуються державної освітньої політики й управління освітою, зокрема праці В. Андрущенко, В. Астахової, Т. Боголіб, В. Вікторова, Н. Внукової, В. Журавського, М. Згуровського, І. Каленюка, С. Кіндзерського, В. Кременя, Т. Заяць, Н. Нижник, С. Ніколаєнка, П. Скотта, Т. Фінікова, К. Яреська та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— визначити пріоритетні аспекти управління діяльністю ВНЗ з їх інформаційними потребами;

— дослідити позитивні зрушення в державному управлінні впровадження інновацій в усі сфери життєдіяльності.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сьогодні, як відзначається у новітніх дослідженнях, "забезпечення науки, виробництва, органів управління висококваліфікованими кадрами є одним з головних завдань діяльності системи освіти, тому що інтелектуальний потенціал стає визначальним фактором можливостей прогресивного розвитку суспільства" [1, с. 5; 3, с. 55].

Насамперед, це стосується вищої освіти, бо без відповідної підготовки кадрів до впровадження інновацій, без усвідомлення сутності і значення цього процесу неможливо досягти позитивних зрушень у державному управлінні впровадженням інновацій в усі сфери життєдіяльності. В наш час навіть в країнах з розвинутою економікою існує дефіцит кадрів у сфері інформаційних технологій. Саме тому в США, Німеччині і ряді інших країн в системі державного управління реалізується політика щодо підготовки кадрів як всередині країни, так і по їх залученню за кордоном. Для цього спеціалістам у сфері інформаційних технологій створюються пільгові умови з отримання права на працевлаштування. Слід відзначити, що такі кадри потрібні Україні в усіх галузях. Саме їх підготовка є важливим завданням державного управління і в галузі вищої освіти, яка вимагає формування нових методів управління галуззю

в цілому [7, с. 16]. Вони визначають сутність управлінських інновацій (мікрорівень).

Основними компонентами системи інформаційного забезпечення управління ВНЗ є цілі, пріоритетні аспекти управління діяльністю ВНЗ з їх інформаційними потребами, прямими та зворотними інформаційними зв'язками. Змінюється програма управління — відповідно змінюється і система інформаційного забезпечення. Основу освітньо-інформаційного простору навчального закладу повинне складати відповідне середовище: локальна комп'ютерна мережа, що об'єднує навчальні класи і аудиторії на основі клієнт-серверної технології, електронна пошта, глобальна мережа Інтернет, лекційні аудиторії з цифровими відеокамерами, сучасними аудіо- і відео-проекторами для організації телеконференцій, інші засоби колективного та індивідуального спілкування викладача і студента, електронні бібліотеки, Інтернет-бібліотеки та навчальні комплекси. Система управління навчальним процесом повинна зберігати інформацію про автобіографічні дані студентів, поділ їх на групи, спеціалізацію, предмети викладання, викладачів, успішність студентів. Ця інформація зберігається протягом всього періоду навчання студента і використовується при формуванні виписки до диплому. Система дозволяє акумулювати дані успішності для складання відомостей для заліків та іспитів, звіти, списки, довідки про успішність, навантаження викладачів.

Ефективна інформаційно-аналітична система управління вищою освітою була сформована (починалась ще з 1998 року) у Херсонському державному університеті. Довідкова інформація про навчальні дисципліни та викладачів, аудиторії, спеціалізовані класи дала змогу перейти до складання розкладу занять в автоматизованому режимі, раціонального використання аудиторного фонду, викладацького складу, комплексного прогнозування навчального процесу, отримати повну картину про навантаження викладачів для погодинної оплати праці.

МОН України в наказі № 4.1-20/2366 від 4 липня 2005 року першочерговим завданням у реалізації вимог Болонського процесу щодо використання в навчальному процесі сучасних інформаційних технологій визначило: розробку навчальних планів, програм навчальних дисциплін, засобів діагностики якості навчання, звітної документації з результатами оцінювання знань студентів з урахуванням вимог ECTS в системі кредитно-модульного навчання. В основі мали лежати оптимізація структурно-логічної схеми підготовки фахівців, інтенсифікація викладання навчальних дисциплін, забезпечення діагностики якості навчання з акцентом на особливості фахової підготовки та орієнтацією на ефек-

тивний контроль знань, умінь, навичок студентів у сфері майбутньої професійної діяльності.

Ефективну систему управління якістю навчального процесу як ключового чинника, що визначає якість освіти, реалізовано в Харківському національному університеті. Система має три основні складники. Перший — це діагностика. Другий — визначення стратегічних цілей управління. Третій — реалізація поставлених цілей. При створенні системи діагностики якості навчального процесу було враховано вітчизняний і зарубіжний досвід, зокрема досвід кращих освітніх закладів Європи і США. Розроблено критерії оцінки якості й відповідне комп'ютерне забезпечення, за допомогою якого зібрана на факультетах інформація аналізується та систематизується. Вивчення і врахування результатів опитувань сприяє об'єктивній оцінці діяльності окремих викладачів, кафедр і факультетів. Узагальнені результати моніторингу й опитувань — відкриті, розміщуються на веб-сторінці університету, публікуються в газеті "Харківський університет".

До інновацій повинні бути підготовлені й нові навчально-методичні матеріали, здійснена фундаментальна перепідготовка педагогів та створена відповідальна інформаційно-технічна база.

За зразком зарубіжжя, в основу сучасної освітньої системи ВНЗ лягають інформаційні комп'ютерні і телекомунікаційні технології — технологічні інновації. Застосування цих технологій супроводжується радикальними змінами в педагогічних методах, організації праці викладачів і студентів, методології сучасної освіти. Про це досить конкретно наголошував Красняков Є: "Мусимо продовжити роботу щодо переорієнтації навчального процесу з простого засвоєння суми знань на вироблення вміння і навичок самостійно отримувати інформацію, здобувати знання і використовувати ці знання, цю інформацію у власному житті. Це дуже важливо, бо в сучасному світі, де зміна знань відбувається швидше, ніж зміна поколінь, лише та людина конкурентоспроможна, яка навчатиметься все життя" [4, с.12].

На шляху інноваційного розвитку вищої освіти найгострішою для ВНЗ України постала проблема інформаційного забезпечення навчального процесу. Це, насамперед, проблема його змісту. Повноцінність змісту, інформаційного забезпечення виявилась найважливішою передумовою якісного покращення діяльності вищої школи у справі підготовки висококваліфікованих спеціалістів. Репродуктивний метод навчання, який переважав у вітчизняних вищих закладах освіти, повинен був поступитися місцем новим інформаційним або інноваційним навчальним технологіям і методикам. Комп'ютери, інформаційна техніка і технології мали кардинально змінювати хід навчального процесу. Бурхливе впровадження в навчальний процес новітніх інформаційних технологій: застосування комп'ютерної техніки, локальних інформаційних мереж та корпоративної навчальної мережі університету, Інтернету, аудіовізуальних засобів викладання — підвищило мотивацію до навчання. І підтвердження цьому — значно збільшився час на самостійну роботу студентів у комп'ютерних класах, в інформаційному центрі.

Численні дослідження навчального процесу в різних вузах (зокрема, у Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка, у Київському національному лінгвістичному університеті, в Інституті економіки та права "Крок") щоразу вказують на інформаційне забезпечення навчального процесу як на найгострішу проблему, існування якої посилює вплив на зміст, форми і методи навчання, посилюючи можливості студента у самостійній роботі і індивідуальному розвитку. Слабкість інформаційного забезпечення навчання суттєво обмежує ці можливості. Науковці давно відзначили зв'язок між методом, завдяки якому людина засвоює матеріал, і властивістю відновлювати цей матеріал із пам'яті. Наприклад, у середньому тільки 25 % почутого матеріалу залишається в пам'яті. Якщо ж людина має можливість бачити цей матеріал, то та частина, яка залишається в

пам'яті, підвищується до однієї третьої. При комбінованій дії (через зір і слух) частина матеріалу досягає половини, а якщо підключити людину до активних дій у процесі навчання, наприклад, за допомогою інтерактивних навчальних програм, навчальних посібників, то частина засвоєного може складати 75 %.

Використання сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій дозволило в центрі процесу навчання ставити самостійну пізнавальну діяльність майбутніх фахівців. Таким чином, вони оволодівають не лише певною сумою знань, але й навчаються самостійно їх набувати, працювати з інформацією, оволодівати сучасними способами пізнавальної діяльності. Вагомою перевагою тут є можливість використання інформаційно-телекомунікаційних технологій для індивідуальної роботи вдома чи в навчальному закладі. Це створює можливість варіювання часу і темпу навчання, самостійної перевірки набутих знань. З метою діагностики отриманих теоретичних знань студентів застосовуються тестові завдання для контролю та самоконтролю. Вони розроблені в електронному варіанті і виконуються за допомогою комп'ютера. Самоконтроль студенти можуть здійснювати у зручний для них час.

Досвід діяльності Одеського національного політехнічного університету свідчить, що, безумовно, саме творча соціальна адаптація сприяє і є важливою "рушійною силою" впровадження інновацій, при цьому студент повинен адаптуватися до застосування нових (інноваційних) підходів як в рамках свого ВНЗ, так і в подальшій професійній діяльності. Кожний вищий навчальний заклад робить свій внесок у комп'ютеризацію навчального процесу. Але особливо цінним є досвід впровадження комплексної програми комп'ютеризації в Європейському університеті. Узагальнення цього досвіду сприятиме ефективнішому виконанню програм і планів запровадження нових інформатизованих технологій у ВНЗ України.

Сучасні інформаційні мережеві технології дають змогу не тільки перевести навчальний процес у цифровий вигляд або замінити навчальну аудиторію, викладача та підручник комп'ютером, а й змінити парадигму навчального процесу, створити нову навчальну культуру. Саме дистанційна освіта перейшла від традиційної системи передачі знань, побудованої навколо викладача, до віртуального навчального середовища і навчальної програми, орієнтованих на студента. На початок 2001 р. в Україні нормативно-правова база для впровадження дистанційного навчання (ДН) була не досить розвинутою і деталізованою, тому її діяльність базувалася на таких принципових правових актах: Закон України "Про Концепцію національної програми інформатизації" (від 4 лютого 1998 р. № 75); Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні, затверджена наказом міністра освіти і науки України (від 20 грудня 2000 р.); наказ Міністра освіти і науки України "Про створення Координаційної ради Міністерства освіти і науки України з питань дистанційної освіти" (від 26 лютого 2001 р. № 91). На основі зазначених нормативних актів у червні 2001 р. було закінчено розробку методики створення дистанційних курсів та розроблено галузеві нормативні документи.

Подальше успішне здійснення ДН стало можливим завдяки ґрунтовним напрацюванням департаменту вищої освіти МОН України і наявності державної програми розвитку дистанційної освіти, закріпленої Постановою Кабінету Міністрів України № 1494 від 23 вересня 2003 р. "Про затвердження Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004—2006 р.". Дистанційна освіта за цими документами була визнана: як особлива, досконала форма, що поєднує елементи очного, очно-заочного, заочного і вечірнього навчання на основі взаємодії інформаційних технологій і систем мультимедіа.

Враховуючи пропозиції міністерств та відомств, наказом МОН за № 35 від 26 квітня 2004 р. була створена Координаційна рада з розвитку системи дистанційного навчання при Міністерстві освіти і науки. До її складу увійш-

ли комісії з питань науково-методичного забезпечення, системо-технічного забезпечення та стандартизації дистанційного навчання, матеріально-технічного забезпечення, кадрового забезпечення СДН, моніторингу якості, експертизи і сертифікації дистанційного навчання.

Згідно рішень МОН України, дистанційне навчання забезпечується мережею центрів, якими є: Український центр дистанційної освіти, регіональні центри СДН, базові центри СДН, локальні центри СДН. У них реалізується застосування та розвиток освітніх інновацій, сучасних інформаційних технологій, інформатизація змісту та форм навчально-виховного процесу, забезпечення інтерактивних форм і методів навчання, нарощування та модернізації програмного забезпечення, підвищення ефективності їх використання в навчальному процесі.

Основою методичного забезпечення самостійної роботи студентів усіх форм навчання Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля є електронні навчально-методичні комплекси дистанційних курсів дисциплін. В університеті створено понад 800 таких комплексів. Доступ до методичної бази комплексу можливий із будь-якого з 1500 комп'ютерів навчальної корпоративної мережі. Є виокремлений інформаційний центр з 200 комп'ютерами, що працює цілодобово тільки для студентів. За роки діяльності Міжнародного центру Кіровоградського державного педінституту ім. В. Винниченка (заснованого у 2001 р.) були впроваджені 23 курси з критичного мислення і методик його викладання на всіх факультетах [2, с. 129].

Високою ефективністю зарекомендував себе досвід діяльності Центру дистанційного навчання та інноваційних технологій в Академії управління та інформаційних технологій "АРИУ" [6, с.69]. Прикладом такого досвіду є і діяльність Центру дистанційного навчання НАДУ при Президентові України, який входить до Навчальної мережі глобального розвитку Світового банку. Тільки за перший рік діяльності у Центрі відбулося 25 глобальних діалогів і 27 відеоконференцій, в яких взяли участь понад 700 учасників. Як показує досвід діяльності Центру НАДУ, сучасний рівень інформаційних технологій надає нові реальні можливості для вільного спілкування людей з різних країн, обміну знаннями та досвідом, налагодження міжнародних зв'язків, створення єдиного міжнародного інформаційно-освітнього простору та активної інтеграції до нього України. У травні 2001 р. в закладі завершено створення Міжрегіональної мережі дистанційного навчання, що дає змогу в найближчі роки перейти до професійної підготовки спеціалістів переважно із застосуванням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

За спільною угодою з Університетом інформаційних технологій розпочалося підключення Драгомановського університету до європейської науково-освітньої мережі Geapt, яка охоплює близько 3 тисяч навчальних і наукових центрів Європи. А це означає, що доступ до бібліотек Кембриджа і Сорбонни, Відня і Берліна вже в найближчий час стане нормою і умовою професійної педагогічної підготовки майбутнього вчителя.

З метою прискорення розвитку інформаційного суспільства України, забезпечення виконання завдань, поставлених у Постанові Верховної Ради України від 1 грудня 2005 р. № 3175-IV "Про рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні" та Указі Президента України від 20 жовтня 2005 р. № 1497/2005 "Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій" наказом МОН України за № 429 від 5 червня 2006 р., був створений Центр розвитку інформаційного суспільства Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут".

Ключова ідея, покладена в основу створення й функціонування подібних центрів, полягає в тому, щоб оперативно доводити до професорсько-викладацького складу, студентів та аспірантів вузів найважливішу інформа-

цію про результати досліджень у галузі професійної науки, що різко підвищить творчий потенціал вузівських колективів. До того ж це повинно здійснюватись не лише шляхом Дистанційного центру. З цією метою у складі науково-навчального центру має бути створена цифрова електронна бібліотека, яка матиме необхідну базу даних наукової і навчально-методичної інформації. Інноваційна концепція використання бібліотечних фондів полягає в наданні відвідувачам, користувачам необмеженого обсягу, фіксованої на традиційних матеріалах інформації, із електронних баз даних. В університеті "Україна", який очолює П.Таланчук, кожен студент дистанційної форми навчання отримує авторські підручники практично з усіх навчальних дисциплін. На жаль, на думку ректора Донецького національного університету, академіка В.Шевченка, не всі вузи готові до організації самостійної роботи студентів з двох причин: через відсутність у бібліотеках достатньої кількості підручників та брак коштів для підключення комп'ютерів до мережі Інтернет [5, с. 13]. Буде доцільним, щоб досвідом провідних науково-навчальних центрів скористалися найближчим часом і в інших ВНЗ України.

Позитивний ефект від застосування засобів комп'ютерної техніки в навчанні може бути досягнутим лише тоді, коли фахівець предметної області не обмежується в засобах подання інформації, комунікації та роботи з базами даних і знань. Важливою проблемою залишається і питання про розміщення заочних навчальних закладів та організація дистанційного навчання.

Ще однією необхідною характеристикою інноваційних процесів у вищій освіті є її безперервність. Оскільки швидкість змін в інформаційному суспільстві, насамперед, в науково-технічній галузі, постійно зростає, вища освіта, як відкрита система, повинна адаптуватися до них і на них реагувати. Одним із способів можливої її реакції є безперервність освіти, яка забезпечить зростаючий рівень знань. На мікрорівні реалізація принципу безперервності може здійснюватись і безпосередньо на виробництві з залученням провідних навчальних і наукових центрів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, рівень освіти, інтеграційні світові процеси, повноправним учасником яких виступає наша держава, вимагають реформування існуючої організаційно-функціональної освітньої моделі, у першу чергу, щодо забезпечення освіти впродовж життя. Слід увійти з клопотанням до Уряду про цільове фінансування місцевими бюджетами міжвузівських центрів дистанційного навчання як складової ланки системи безперервної освіти.

Література:

1. Астахова Е. Кадровый потенциал высшей школы: реальность ситуации и вербальность подходов / Е. Астахова // Новый коллегіум. — 2004. — № 4. — С. 3—7.
2. Гаркуша Л. Міжнародний центр: шлях до інтерналізації вищої освіти / Л. Гаркуша // Гуманітарні науки. — 2003. — № 2. — С. 128—133.
3. Державне управління: теорія і практика: [монографія] / [За заг. ред. В.Б. Авер'янова]. — К.: Юрінком-Інтер, 1998. — 431 с.
4. Красняков Є. Освітня політика як інструмент впливу держави на систему освіти / Є. Красняков // Шлях освіти. — 2006. — № 4. — С. 11—13.
5. Куш Л. Вітчизняні вузи не готові до Болонського процесу / Л. Куш // Голос України. — 2007. — 30 берез. — С. 12—15.
6. Освіта в Україні / [Автор-упорядник Болгов В.В.] — К.: Новий світ. — 2006. — Кн. 2. — 143 с.
7. Поважний А. Характеристики государственного управления внедрением инноваций в образование / А. Поважний, В. Остапчук // Менеджер. — 2004. — № 2. — С. 12—18.

Стаття надійшла до редакції 11.07.2011 р.